

I 9 2 9 SENESİ EFES HAFRİYATI

926 Senesindenberi her sene üçer ay devam edilmekte olan EFES hafriyatına bu sene de Eylül iptidasında başlanmış ve Teşrinisani ortalarında fasıla verilmiştir .

Hey'eti İlmîyeyi teşkil eden rufekayi mesaim her sene gibi , Vekâleti Celileleri Mûşaviri ilmisi = Greifswald = Darülfünununu Profesörlerinden Müsyü Kayel ile Viyana'lı Mimar Profesör Thauer ve Viyana Asarıatika Enstitüsü azasından Doktor Miltener dir . Profesör Dayismam İstanbul Müzelerinde mevcut kadim manşekirilerin hal ve kiraatı ile bunların Kataloge edilmesini deruhte eylemiş bulunmasından EFES'deki ikameti pek kısa olmuştur .

Bu sene EFES te hava geçen senekilere kıyas kabul etmiyecek derece az sıcak yapmıştır . Eylül ayı yağmurlu geçmiş ve hattâ bazı günler ameliyata fasıla vermek mecburiyeti hasıl olmuştur . Havanın mutedil devam etmesine rağmen ısıtma 927ye 928 senelerinin kine nispetle daha fazla mahsus idi . Gayrimeskûn olan harabelerin çukur ve mûnhat yerlerlerinde yağmurlardan tehassül eden su birikintilerinin tevliit ettiği bu maraz, ölmüş İyoni şehrinin hemen ekserisinde bahusus senenin sıcak aylarında kendini gösterir . Bu mûnasebetle yevmî muayyen mikdarda Kinin alınması zarurîdir . Bu gibi mantakalarda hafriyatı idare eden Alimler , amelesine bizzat Kinin vermek suretile onların sıhhatile yakından alakadar olurlar . EFES'te hattâ BERGAMA'da da bu usule riayet edilmektedir .

926 Senesindenberi Vekâleti Celilelerinin yüksek lütuflarına mazhar olan EFES hafriyatı, şehri kadimin toprak altında kalmış bir çok mehanisinin meydana çıkarılmasına vesile olduğu gibi aynı zamanda bulunan kıymettar asarı heykeltıraşî ile de İzmir Müzesinin süratle zenginleşmesine badî olmaktadır .

929 EFES hafriyatından iktitaf edilen ilmi neticeler, Arkeoloji alemini alakadar edecek derecede muvaffakiyetli olmuştur. Bu muvaffakiyetlerin en büyüğü müteaddit cesim hamamların keşfi olmuştur . EFES gibi iki yüz bin nüfusu havi büyük bir şehrin hamam gibi müteaddit sıhhi ve medeni müessesatı havi olduğuna şüphe yoktur . Bunların birer birer meydana çıkarılması, şehrin müessesat ve müstemilatını umumî planı üzerinde tespit etmek ve Roman hamamlarının fenni mimarî noktai nazarından tarzı tertip ve inşasını ve betahsis yekdiglerleri ile farklarını mukayese etmek imkânını vermektedir .

EFES'te yirmi sene evvel yapılan hafriyatta Jimnas kısmını da ihtiva eden büyük bir hamam bulunmuştu . Bu bina, İçliman kurbinde ve tiyatro'ya mümtet = Arkadyana = caddesi ile ismi verilen mermer döşemeli ve etrafı revaklı yolun şimalindedir . Arkeologlar indinde = Termakonstantiya = ^{na} namile maruf olup bademliat dördüncü asır evasatında inşa edildiği tespit olunan bu cesim hamamların hafredilen kısmı okadar yıkık bir halde bulunmuşturki kat'i bir neticeye vasıl olamamak endişesile yalnız umumî planın alınması ile iktifa edilmişti . = Foto: 4 = 5.6.7.8

EFES'te bundan başka bütün divarları kaim vaziyette duran ve ötedenberi köylülerce =Kızlar sarayı = namile tanılan bir hamam binası daha vardırki bu bina, Panayir dağının cemp cephesinde ve şehrin = Meandar Magnisas = kurbindedir . Gerçi =Falkener-isminde İngiliz alimlerinden bir zat bu bina ile meşgul olmuş ve kitabına bir de planını ilâve etmiştir =I= . Foto 1

Görülüyorki EFES'te eskidenberi mevcudiyeti malum olan bu iki hamama Vekâleti Celileri namına dört senedir idare edilen hafriyat, Stadyon, Odeon ve Tiyatro kurbindekilerin keşfile üç hamam

=I= Ephesus and the temple of Diana

1862 . İzmir Müze Kütüphanesi . No: 507 .

daha ilâve etmiş oluyor .

Bunlardan ilk defa olarak bulunan Antoninler devrine ait muazzam hamam kâmilentoprak altından çıkarılmış, ikincisi olan Stadyon hamamları da kısmen ve en son hafrine başlanılan Tiyatro hamamlarınının da yalnız Prekoryum kısmının tahliyesine muvafakiyet hasıl olmuştur . *Prekoryum*

Bu sene EEES hafriyatı aşağıdaki mevakiye teşmil olunmuştur :

- I - Stadyon hamamları .
- 2 - Odeon hamamları .
- 3 - Tiyatro hamamları.
- 4 - Piyon dağının üzerinde vaktile keşfolunmuş Hellenistik mezarda tetkikatı itmam maksadile yapılan sundaj ameliyesi .
- 5 - Kütüphane civarında keşif ve mahiyeti meçhul kalan sekiz köşeli binanın mahiyetini tayin için yapılan sundaj .
- 6 - Eski EFES'in plan üzerinde tespitine matuf sundajlar.
- 7 - Selçuk - Aziziye yolu üzerindeki müdewer mezar evi .
- 8 - Geçen sene keşfolunup İzmir Müzesine naklolunan musanna' Lahitin zuhur ettiği mevkide yapılan hafriyat.
- 9 - Piyon dağı üzerinde bir bina ankazı üzerinde yapılan hafriyat . *üstünde*
- 10 - Dublegliz namile anılan mekşuf Bazilika binasının henüz meydana çıkarılmıyan aksamının zahire ihracı .
- II - Mukaddes yol üzerinde yapılan sundajlar .

Muvaffakiyetle cereyan eden bu ameliyelerden başka harabe bekçileri maiyetine bir kısım ameile verilerek Limandan Tiyatroya, Tiyatrodan Kütüphaneye, Kütüphaneden Odeona, Stadyondan Çifte kiliselere, ve buradan Konstançiyana hamamlarına kadar yollar açılmış ve harabenin muhtelif yerlerinde tathirat icra edilmiştir .

Muhtelif kavım ve milletlere sahne olan EFES şehri kadimi harabeleri, Pompeyi harabeleri kadar zuvar celbeden bir harabedir . Bu münasebetle uzun senelerdenberi bahusus mevcut yolları

kapliyan yabancı fidanlar, çalılıklar kâmilin açılmış ve bu ameliyeye gelecek sene de devam edilmek mukarrer bulunmuştur . Bu tathirata müteakip alınan birkaç abidenin fotoğrafleri merbuttur = Foto: ~~8~~ = . 9.10

Yukarıki mukaddmeden anlaşıldığı üzere 1929 Senesi EFES hafriyatı diğer senekiler gibi şumullü olmuş ve bundan başka Heyetimiz bir de mahallî Müze inşasına teşebbüs eylemiştir .

Mahallî Müzelerin bahusus harabenin yanibaşına tesis edilen Müzelerin, şehrin tarihi kadimine dair etraflı bir fikir vermeğe saik oldukları cihetle bugibi müesseselere çok ehemmiyet verilir . Her cins eser teşhire layık olmiyabilir; fakat müdekkikler, bahusus Arkeoloğların mütalaa ile bir çok hakayiki tarihiyeye vasıl olmalarını temine medar olacak küçük parçeler vardır ki bunlar büyük bir ehemmiyeti mahalliyeyi haizdirler . Bu maksatla EFES'te mahallî küçük bir Müze tesisi hakkında ötedenberi mevcut olan fikir budafa filiyat sahasına konabilmiştir . Büyük bir ilim adamı olan refikim Profesör Keyel, Nahiye merkezinde, üzerinde Müze kurulmağa elverişli bir arsanın tedariki halinde Müze inşasına başliyabileceğini dermiyan etmiş venihayet Nahiye merkezinde Hükümet konağı civarında ve cadde üzerinde bir arsa bulunarak bedeli İzmir ve Havalisi Asarîatika Muhipleri Cemiyeti tarafından =I= deruhte olunan 2IX29 mesahasındaki arsanın istimlâkile Müze inşasına başlanmıştır .Merbut plan ve fotoğrafide görüleceği üzere Müze binası 2IX6 ebadında bir katlı uzun bir Saldondan ibarettir . Bahçesi vasidir . İnşaat esnasında ittisalinde Selçukî devrine ait bir hamamın mevcudiyeti görülmesi üzerine

.....
=I= Bu mütevazi' Cemiyetin, gerek mntakanın ahvali tarihiyesi hakkında mütevaliyen neşriyatta bulunması vegerek asar ve abidatın hüsnü muhafazası hakkında meşkûr hizmetleri çoktur. Bahusus muhtelif mahallerden Müzeye celbolunan eserlerin mesarifi nakliyelerini de deruhte eylemekte bulunmasını bir lisansı şükran ile zikir eylemeği vazife telekkı ederim .

sırf Asarıslâmiye vaz' ve teşhibine mahsus olmak üzere Vekâleti Celilelerinden vukubulan iş'ar üzerine buhamam da Müzeye ilhak olunmuştur . Hamam üç halvet ve bir de gezinti mahallinden ibarettir . Duvarları sağlam yalnız kubbelerinin müdewer kısmı yıkıktır .

Müze inşaatına mübaşeret tarihi, Selçukta ikametimizin son haftalarına tesadüf ettiği için busene yalnız duvarları yapılmış sakifi örtülmüş olup ve bahçenin tesviyei tûrabiyesi yapılarak teberrüken iki ton sıkletinde bir Kitabe nakil olunabilmıştır . Bu kitabeler EFES şehrinin içlimanı ağzında vücade getirilen bir Balıkhanenin inşası emrinde teberruatta bulunan EFES'lilerin isimlerini ihtiva etmektedir = Foto: ~~4~~ = . -12 -

1930 Hafriyatı esnasında binanın ikmalî inşasına çalışılacak ve Müzeye girecek eserler peyderpey Müzeye yerleştirilecektir.

Efes Müzesi inşaatı hitam bulunca Tapuları İzmir Müzesi namına istihsâl olunarak bu Müzenin bir şubesi olacak ve her sene EFES'te bulunacak asarın dublikatalarile bu mahallî Müzenin de muhteviyatı zenginleştirilecektir .

Bütün Arkeoloji alemince ehemmiyeti müsellemlen olan EFES hafriyatının idamesi için Viyana, Berlin Asarıatika Estitüleri ile Rokfeller ve saire müessesatın vaki teberruatına İlim ve İrfan hamisi olan Vekâleti Celilelerince de ikibin lira itası suretile iştirâk buyurulması Hey'eti İlmiyeyi ve betahsis Atıkıyat alemini çok mütehassis kalmıştır . Neticeî sarfiyat ta şusuretle telhis olunur:

Amele ücreti olarak 11060 lira 15 kuruş, Müze inşaatı için 2864 lira 18 kuruş, Asarımekşufenin Efes'ten Selçuk istasyonuna ve Kemer istasyonundan Müzeye kadar nakilleri için de 197 lira 2kuruş ki minhayselmecmu' 14121 lira 35 kuruş sarf edilmiştir . . Şimendifer nakliyesi nısıf ücret üzerinden tediye olunmuştur . Aydın demir yollar kumpanyasının İzmir Müzesine mürettep bilumun Asarıatikayı nısıf ücret üzerinden nakletmek suretile Müzemize gösterdiği teshilâta memnuniyetle kayıt ederim .

STADİYON KURBİNDEKİ ANTONİNOS JİMNAS VE HAMAMLARI:

1927 Senesindenberi hafırına devam olunan EFES'in bu muazzem abidesinin banisi ve zamanı inşasile müstemilâtı hakkında 927, 928 Senelerine mahsus Raporda =1= lâzımgelen izahat verilmiştir. İlk ikisine zarfında İmperator salonile Jimnasın bir kısmı, ve Tepidarium ile ,Apodytarium, Preforium, Frigidarium salonları toprak altından çıkarılmış idi . 929 Hafriyatı da Caldarium ün tahliyesine inhisar etmiş ve bu meyanda hamamların umumî plâna vücude getirilebilmiştir =2= . ~~Plân N=2~~

Romen hamamlarının tarzi tertibi zamanımızdaki hamamlardan çok farklı degildir . Tarif edelim meselâ: Apodytarium ıtlak olunan soyunma mahalli, genişbir salondan ibaret olup kenarlarda talânî birer sedir vardırki istihmam için hamama gelenler burada soyunurlar, üzerlerinde nuktat ve saire eşyası olanlar oturdukları mahallin altında kilitli küçük birer çekmeceye barakırlardı: Stadiyon hamamının bu salonunda çekmece yerleri elyevm meşhut olmaktadır.

Sudatio = Hamaman ısıcak yeri olup buharla teshin edilirki buraya terleme ve ovunma mahalli denilirdi .

Kaldarium = Bu mahal hamaman sıcaksu kazanlarının yakın bulduğu mevkidirki hamaman enfazla sıcak olan yeri de burasıdır. Zamanımızda sıcaklık veya halvet tabir olunmaktadır .

Prefarium = Hamama teshin eden yerdirki buraya külhan denilir . Burası su ve odun depoları ile ocakları ihtiva eder .

Tepidarium = Burası hamaman sıcaklığı ile suukluğu arasında ılık bir yerdir . Bugünkü hamamlarda suukluk diyoruz .

Frigidarium = Bumahal teshinden hariç kalan ve bir nevi gezinti ve istirahat salonu mahiyetinde olan bir yerdir . Bu kısımdaki havuzların suyu Kaldarium, ve Fetidarium da ki havuzların suyu gibi Prefarium'de ısıtılarak isale olunmuş degildir .

.....

=1= Vekâlet Mecmuası: Numara

=2= Plân, raporun nihayetine raptedilmiştir . Numara: I .

Jimnası ihtiva etmiyen hamamlar, bu gnklerle çok farklı degildir . Zaten zamanımızdakilerin eskilerden istinsat edildiğine şüphe yoktur . Ancak bariz farklar, Romen hamamlarının istihmandan fazla eglenti yerlerini de ihtiva etmesi hususudur . Meselâ, Miletteki Fostin hamamları =I= ayrıca bir musiki salonunu da cami idi . Bu salonu tezyin eden =Groupe des Muses= kitare çalan Apollon , Melpomen, Lir ve saireden ibaret 1905 hafriyatı esnasında bulunan Periler gurubu elyevm İstanbul Müzesindedir .

Bu kısa malumattan sonra Antonyos Vedinos hamamlarının 929 hafriyatı esnasında toprak altından ıkarılan Kaldarium kısmı hakkında izahat verelim:

Bu mahal de beş büyük salondan ibarettir . Dıvarları mstatil şekilde kesme taşlarla yapılmış, sakıfi tuğlardan, döşemesi mermer, bütün dıvarları da kâmilin ince beyaz mermerle kaplı idi . Bu mermerler, takriben yirmi santim bir harç tabakası üzerine il-sak olunmuş, harç ile mermer pilakların aralarından kalorifer vazifesini gören mstatil şekilde kiremitten sıcakhava boruları vardır = Foto:79= . Preforniyumdan gelen sıcakhava, borulardan geçerdi .

Kaldarium kısmının mermer döşemeleri kısa ayaklı kemerler üzerine döşenmişti . Bu boşluk, sıcakhavanın cereyanile döşemelerin teshini içindi .

Kaldarium'n enbüyük salonu plânda mrakkam = | = merkezî salondur . Bu salonun boyu elli, eni de 21 metrodur . Sağ ve solunda I A 40 genişliginde birer kapı dokuzar metro en, 26 metro boyunda ayrıca bir salona geçit verir . Köřelerde Veston boşluklarında müteaddit küçük havuzlar meşhut olur . Hamamın sakıfi mukawes idi . Zelzele ile olduğu gibi kütle halinde yıkılan kemerler bazı yerlerde zemini de delerek klhana kadar sokulmuşlardır =Fo:

EEEE'in muazzam binalarından biri olan ve 10395 metro murabai bir saha kaplıyan Antoniyus Jimnas hamamları edvarı ahirede =I= Badelmilât ikinci asırda inşa edilmiştir . Vedinos Antoniyos hamamlarından rubu' asır daha geçtir.

bahusus Bizantin zamanlarında muhtelif hususatta kullanılmak suretile vukua getirilen tahribat, zelzelelerin ika' ettiği tahribat kadar büyük olmuştur . Meselâ: Apodytarium salonunun bir köşesinde muahhar zamanlarda küçük bir ev yapılmış olduğu bu iddianın en canlı delillerinden addolunabilir . Bununla beraber, hamamların tarzı tertip ve taksimatı itibarile mimarî noktainazarından muasır binalara olan nisbeti tefewükiyyesi çok yüksektir .

X X X

Şehrin cenup kısmında 928 hafriyatında bulunan Lâhitler

EFES şehrinin Manisa kapısı namını alan cenup kısmında 1928 senesi hafriyatının son günlerinde bulunan cesim ve gayet musanna' iki lâhit kapasının çıktığı saha dahilinde tamiki taharriyata lüzum verdi . Burada ameliyat pek müdekkikane idare edilmiş 14 X 15, 50 ebadında taşla yükseldilmiş bir mezarevi meydana çıkarılmıştır . Bina, muhteviyatı gibi çok tahrip görmüştür . Dıvarları ancak bazı yerde bir metro kadar bırakılmış üsttarafı sökülüştür . Üç metro genişliğinde bir kapı mahalli ve buna mütenazır bir de apsit mahalli vardır = Plân: 2 = . Şimal cephesinde hariçten bina dahiline girmek için on basamaklı bir merdiven vardır . On güne yakın burada devam eden hafriyatta birçok heykeltraşî parçalar bulunmuştur . =Fotografîler 20:34 = Bunun içinde Karakteristik parçaların tetkikinden hasıl olan kanaata göre burada üç musanna' lâhit bulunmaktadır . Tahribat, kireç yapmak için varyiozla kırılmak yüzünden küçük parçelere ayrılmış ve pek çokları noksanlanmıştır . Bu münasebetle lâhit teknelerini restore etmek imkânsız bir hale gelen bu parçeler, A, B, C markalarile yekdiglerinden tefrik edilmiş olup EFES Müzesine konulmuştur . Üzerinde dört satırdan ibaret mahkûkât münderecatı şayana dikkattir =Foto: 29.30.31 Kitabe refikim Doktor Miltner tarafından şu suretle hal ve kiraat edilmiştir:

= Klavdiya Antonina Tatyana pek muhterem biraderi Ameli Aristidi selâmlar . Aziz biraderim efendim, EFES şehrinin Manisa kapısı önünde karınızın gömülmesi için mezarodamda bir yer terk ediyorum . Bu resmî mektubu, Konsül II Kayiyus Kaylon ve Antoniyos Biyon zamanında esirim Diyyonis'e yazdırdım ve inzamı bizzat koydum. Bunu ya nezdinde tut veya benim muvacehe ve huzurumda olmasa bile herhangi bir mahzeni evrakta saklayabilirsin . Ben, K, A, T ki çocuk babası olmuş =I= bir şahsiyetim, emrediyorum, bu mektubumun mufadı olduğu gibi icra edilsün. Sıhhat üzere olasın efendim . Bu ilâm 2I Teşrinisanide Konsül Kayiyus Kaylon ve Antiyos Liyon zamanında mahzeni evraka konmuştur. =

Odeon hamamları:

EFES harabelerinin muhtelif yerlerinde, elyevm izleri meşhut olan bazılarının dıvarları ayakta duran fakat EFES'e gelen Arkeoloğların tetkikından hariç kalan bir çok mebani ankazı meşhut olur = Foto:3.4 = Bunlardan biri de harabelerin cenup cihetinde Odeon ile Kızılâr sarayı namile maruf Jimnas'ın arasındaki kemerleri meşhut olan bir bina ankazıdır . Tarzı inşası Romen devrine mensubiye-tini gösteren bu ankaz üzerinde, hafriyat icrasının muvafık olacağını mülâhaza eden Hey'etimiz biray kadar devam eden hafriyat faali-yetini buraya da teşmil etmiştir .

Bina, yüzü vadiye nazır olmak üzere bu semtteki digerleri gib. Piyon dağının böğüne oyulu olarak yapılmış olduğundan asırların müruru ile dağdan inen toprakların ^{la}tesiriyle kesif bir toprak küt-lesi altında kalmıştır . Ameliyat ileriledikçe binanın vüsati hak-kında bir fikir almak mümkün olabiliyordu . Elliyedi metro derinli

=I= bu lakap İmparator zamanında iki çocuk babasına bahşedilen bir lakaptır.

Agüst

ge inilip te döşemeler meydana çıkınca burasının cesim bir hamam binası olduğu vazihan anlaşılıyordu . Aksam ve tezyinatı mimariyesinden tamamen tecrit edildiği görülen bu binanın banisi ve zamanı inşası hakkında maalesef Arkeologları tenvir edecek hiç bir mahkûkâta tesadûf olunmamıştır . Refikim Profesör Doktor Kayel , yirmi sene evel Agora'nın hafri esnasında bulunmuş olan mefadı mazbut bir kitabeye göre: Variyus isminde zengin bir EFES'li tarafından gayet mu sanna' bir salonu da ihtiva eden bir hamam kurulduğu zikir edilmektedir . Acaba kitabenin zikir ettiği hamam burasımıdır . Bu hususta kat'i hüküm vermek imkânsızlığı meydandadır . Hamamın içsalonu oldukça vasidir . Eni 21, boyu da 26 metrodur . Karşılıklı üçer nişi vardır . ~~Dağ~~ taraftaki nişler, Piyondağının yalçın kayalıklarına oyulmak suretile vücade getirilmiş olup, bunlar birer havuzdan ibaretti . Zemin, mermer döşemeli, divarlar, üst kısımları mermer blok üzerine tuğladan yükseldilmiş ve divarların sutuhu hariciyesi kâmilin ince beyaz mermer kaplı idi . Hafriyat esnasında menkul bir esere tesadûf olunmaması da gösterirki bina, zelzele neticesi harap olmuş ve badehu aksamı mimariyesi de Bizanslı EFES için bir taşocağı olmuştur . = Plân 3 = .

Binanın vüs'atını tespit için cenup, şark ve garp cephelerinde yapılan sundajlar gerçi hamamın oldukça cesim olduğunu göstermiş isede temel aksamina varınciya kadar sökülmiş olması, mügtemilâtı hakkında sarih ve vazih bir fikir verebilecek mahiyetten çok uzaklaşmıştır .

Tiyatro hamamları:

Büyük Tiyatro binası kurbinde elyevm bazı aksamı ayakta duran müntezam ve yassı tuğla ile örülü bir bina ankazı meşhut olur . Bu bina hakkında EFES'e uğriyan Arkeologların bazıları Jimnas, bazıları hükümet sarayı veya belediye dairesi olduğuna dair muhtelif

=I= Damızlık için Macaristan veya sair memleketlerden Merinüs getiriliyor. Bu koçbaşları'nın Merinüs'a pek çok benzeyişleri vardır. Merinüs'ün menşeinin Anadolu olması hakkındaki kuvvetli ihtimal vardır. Buhususta baytarlarımıza vasi bir tetkik sahası arz edilmiş oluyor.

nazariyeler yürütmüşlerdir . Bina, 12600 metromurabbai gibi çok geniş bir saha kaplar . Önünde 60 mtro en, 90 metro boyunda zemini müzayik döşeli bir de umumî meydan mahalli vardırki içlimana mün-tehi Arkadyana caddesi buradan başlar .

1928 senesi hafriyatı esnasında bir miktar sündaj yapılarak binanın umumî plânı yapılabilmesine hasrı mesai edilmişti . Stadiyon, Odeon hamamlarındaki ameliye ikmal edilince hafriyat bu binaya teşmil olunmuştur . Ameliyata, binanın vasat kısmına tesadüf eden yerde başlanılmıştır . = Foto: ~~42~~⁴³ Ameliyat ileriledikçe cesim bir hamamın Prefornium kısmına tesadüf ettiğimizi göstermiş = Foto: ~~43~~⁴⁴, ve garba doğru ileriledikçe Vedyus Antonyos hamamlarında olduğu gibi müteaddit kapıları havi merkezî salone meydana çıkarılmıştır = Foto: ~~45~~⁴⁶ . Hafriyat daha metüdid bir şekilde yapılmış olmak için ikinci bir ameliye de Prefornium'un şimal kısmına teşmil olunmuş ve hamamın Frigidarium salonuna tesadüf edilmiştir = Foto: ~~46~~⁴⁷ .

EFES'de ikametimizin son haftalarına tesadüf eden Tiyatro hamamlarındaki ameliye tabiatile inkişaf etmemiştir . Gelecek senelerde burada hafriyata devam olunması mukarrerdir .

Mukaddesvol üzerindeki taharriyat:

Şehrin cenup kapısından Diyana mabedine kadar Mukaddesvol tabir edilen mermer döşeli bir cadde vardı . Müsyü Vood'a nazaren bu yol, tarafeyni luhut ve mekabiri havi idi . Filhakika yol boyunca yer yüzünde izleri belli olan lâhit ve lâhitkapaklarına tesadüf olunur . Bunlar umumiyetle daha yaşlı iken muahhar devirlerde eski yazıları kazılarak yeni sakinlerinin isimleri derç edilmiştir . Burasının Topografik vaziyeti tespit edilirken yolun sağ ve sol taraflarında da küçük mikyasta hafriyat icrası münasip görülmüştü . Bu meyanda uzun cephesinin birile iki küçük cephesi Gırlant ve koç başlarile =I= müzeyyen teknesi yere düşmüş ve kapağındaki eski yazılar silinerek Hiristos manasını ifade eden rumuzlu bir lâhit

bulunmuştur . Lâhitin cesamet ve sıkleti dolayısıyla civardaki tar-
lalar nadas edilmiş olmasından nakli bizzarur senei atiyeye bira-
kılmıştır . = Foto: 47 = .

Eski EFES'in taharrisine matuf sundajlar:

EFES'te hersene yapılan hafriyat esnasında Eski EFES'in kâin
bulunduğu mevkiî tayin ve tespit edilebilmek için muhtelif manta-
kalarda sundajlar yapılmaktadır = Foto 2 = . Bu defa beş altı sun-
daj ameliyesi icra olunmuş bazıları müspet neticeler vermiştir .
Bahusus Diyana mabedinin üç dörtyüz metro cenubunda ve Kuşadası-
Selçuk şosesi civarında açılan sundajlar, eski şehir ankazının kü-
çük Mendires'in sürüklediği teressübatla bugünkü yer yüzünden beş
ve hattâ bazı yerde beşbuçuk metro derinde kaldığı görülmüştür .
Bu sundajlar esnasında milattan üç dört asır evelki Hellenik devir-
lere ait mamulâtı türabiye parçelerine tesadüf edilmiştir . Bir ve-
sikai tarihiye mahiyetinde olan bu parçeler EFES Müzesi için tefrik
olunmuştur . Gelecek seneler bukabil sundajlara devam olunması ta-
biidir .

Panayirdağı üzerindeki hafriyat:

Piyon = Panayirdağı'nın garba bakan yüzünde ve tam Tiyatro-
nun üzerinde bir kısım ankaz meşhûr olmakta idi . Ameliyatı bura-
ya da teşmil ettik . Evelemirde binanın şark tarafında bir Apsit
kısmı zuhur etmesi, bunun ilk hıristiyanlık zamanına ait küçük bir
kilise olduğu kanaatı hasıl oldu . Hattâ refikim Profesör Doktor
Kayel, EFES için menkulât ve rivayata nazaran Piyondağı'nın üye-
rinde Timeteos namına izafeten yapılmış bir kilise mevcut olduğu
kanaatında bulunmuş isede ameliyat ileriledikçe bunun bir kilise
olduğuna dair kat'i hüküm verdirecek istavroz ve saire gibi kat'i
bir delile destres olunmadığı gibi bidayette küçük zan ve tahmin

olunan binanın da gerçi bina tamamen toprak altından çıkarılmış de-
gilse de hayli vasi' olduğu görülmüştür =Plân = .

Bina, küçük yontma taşla yükseldilmiş boyu 30, eni 10 metrodur .
Şimal duvarlarında nef kısmına geçit veren üç kapı mahalli görül-
mektedir . Dahilden = Narteks =e dört ayak mermer merdivenle inili-
= Foto: 49.57. Döşemeler kâmilten beyaz mermerden ve hendesî eşkâli
havidir . Binanın müstemilâtı hakkında malumat vermek -hafriyatın
ikmal edilmemiş olması hasebilen- imkânsızdır . Ancak tarzı inşası
ikinci asır bidayetine mensup olduğunu gösterir .

Selçuk Aziziye yolu üzerinde Mezar abidesi

Selçuktan Aziziye kadar olan yol , yeni açılmış bir yoldur . Vaktile incir bahçelerinden ve sel yollarından geçilir bir keçi yolu vardır . Bu saha Selçuk nahiyesinin en feyizli bir ovasıdır . Yol kâmilen incir bahçelerile üzüm bağları le zeytinliklerle müsturdur . Bu feyiz fişkırان ova bereket dağına doğru darlaşır ve buradan itibaren hafif meyil ile yükselir . Tam bu noktada nahiye merkezine üç kilo metre mesafede Zeytin Alan köyü yolunun telâki noktasında beton köprüden elli metre kadar yürüyünce orman içinde mevcudiyeti kapanmış bir harabe izlerini müsadifi nazarınız olur . Burada bir yazılı bir taş bulunduğunu haber veren Asarı atıka bekçisi refakatinde ankazi görme gittiğim zaman bu harabe yığıntısı üzerinde hafiyâ icrasına kail oldum . ve refkim Profösör Keil ile bilüsavere hafrine başlandı . Bir hafta kadâ devam eden hafriyat ,

= Foto:51:56 = burasının bir mezar abidesi olduğunu gösterdi . Gerçi aksanı mi^mariyesi hayli zaman evvel gireç yapılmak yüzünden çok noksalaşmıştır . Maahaza antableman, şapito ve sâre gibi mimarî parçaların mevcut olanlarından restorasyon yapılmak imkâna hasıl olmuştur . Fotoğrafilelerle refkim mimar profösör Theuer' in vücude getirdiği restorasyon planı raporun nihyetine raptedilmiştir . Plan.No:4 .

Mezar murabbaî taşlarla döşenmiş bir saha üzerine müdevver olarak gayet cesim mermar taşlarla etrafı çevrilmiş akroter'i havi kanilürlü sekiz sütün üzerine oturtulmuş mahrutî bir sakı vardır . Bina heyetei umûnsile korantiyen nizamı mimarîsi dahilinde vücude getirilmiş ve dış burdürle rinde AMΦΩATE başlıyan ve kabir manasına gelen bir ibare mahkûktur . Latif bir eseri mimarî olan bu abidenin tarzı inşası, badelmilât üçüncü asre mensup olduğunu gösterir . Her halde ricalden birinin merkadi olduğuna şüphe yoktur .

Koç ,boğa ve gırlândlzla müzeyyen lahit

Adi mermerden masnu olan bu lahit Efes'in Manisa kapısından Diyana mabedine mümtet mukaddes yol üzerinde yapılan hafes riyatta bulunmuştur. Devri hristiyaniyette üzerindeki yazılar -ın silinerek yeni sahibinin ismi hakedilmiş olduğu görülür. Kapağı üzerindeki X.P monogramları,Hazreti Yesu'n ilk harflerini meridir. Lahtin üç cephesi musanna arkadaki büyük cephesi işlenmemiştir. çok cesim ve ağır olduğu için Efes Müzesine tefrik olunmuştur.=Foto:47=

Kadın heykeli

Büllurata ufak ve beyaz mermerden masnu başsız kadın heykeli tarzı telebbüsündeki incelik itibarile çok mergup bir eseri heykeltraşidir. Agora'da bulunan bu eser de İzmir Müzesine naklolunmuştur . Roman san'atının en parlak devrinden madud olan Antoninler zamanına mensuptur .
= Foto:= = 47

Mermerden ölçek levhası

Hububat veya mualice ölçmeğe çok benzeyişi olan mustatal mermer levha,üzerindeki yuvarlak deliklerin sureti tertibi bunun bir oyun lavhası olduğuna da ihtimal verdirir . Ortada altışardan üçer sıra - Yukariki oyuklar sağdan sola aşağıdaki oyuklar soldan sağa küçülürler - ve kenarlarda da onaltı küçük yuvarlak delik meşhut olur . Bu sebeple yuvarlaklarla doldurulur bir oyun lavhası olduğundaki ihtimal ölçek olmasından daha kuwetlidir . Foto:69

Cesim Barbar heykeli

İzmir Müzesinde teşhir edilmiş olan başı ile kolları mefkut sıkleti tonlara balığ olan bu cesim başsız heykel, Efez'de mevcudiyetini tanıdığımız Jimnas hamamlarının Xystos = taahimhane meydanında bulunmuş olduğunu Weber kitabında zikir

eder . Eserin mükemmeliyeti şimdiye kadar imhal olunan hamam
üzerindeki tetkikatı tadil etmektedir . İmkânı maddi hasil
olursa Efes hamamlarının encesimi olan bu binayı mimarının
de hafri düşünölmektedir . Foto . 72

Kütüpane civarında Nimfom a yakın sekiz köşeli bina

Harbi umumîden evvel yapılan hafriyatta kütüpane civarında bir çeşme ittisalinde dört köşe mermer kaide üzerinde oturtulmuş bir bina keşfedilmiş ve bunun mahiyeti anlaşılammıştır. Gerçi binanın sutuhu hariciyesi üzerindeki mermerler de bir çok mahkukât göze çarpar, bu yazılar , Efez şehrinin imarı için halk tarafından niyaz ve istirhama havi olduğunu ve binayaaidiyeti bulunmadığını nazarı dikkata alan profösör Keil tamik ve tetkikata lüzum görmüş ve iki üç amele ile burada bina üzerinden amudü bir delik açmağa karar verilmiştir. Foto :48.

İki gün mesaiden sonra 3X3 eb'dında bir mezar odasına inilmiştir . Bir tarafta kapağı yere dâğılılmış, üzeri nukuş ve resimden ari büyük bir lahit görülmüş ve odanın bir tarafında yetmiş santim irtifaında mermer taşla kapanmış bir kapı yeri bulunmuştur. Kapı üzerinde yazıya tesadüf edilmediği cihetle medfün sahibinin ismi meçhul kalmaktadır. Ancak mezarın açıldığı ve muhteviyatının alındığı kuvvetle tahmin olunabilir. Zira binanın ittisalinde bizans zamanında toğla ile örülmüş bir bina ankazı bulunduğugibi aynı zamanda kapıya ülâsık olarak ayrıca bir su yoluda geçirildiği , burasının ellendiğine hiç şüphe bırakmaz. Uzun zamandır mahiyeti meçhul kalan bu binanın bir mezar abidesi olduğu tahakkuk eylemesi , yirmi beş, otuz seneler evvel icra olunan hafriyatta Piondağının üzerinde Helenistlik devrine ait olan ve mimar Niemann tarafından resimlere planı vücade getirilen mezarın da tetkikini istilzam etmiş ise de bina zemininde evvelkine müşabih mezar odasına tesadüfolunmamıştır. Velhasıl her iki abidei kadime üzerindeki tetkikattan pek muvaffakiyetli semereler istihsal olunmuş addedilebilir.

Asarı meksufeden mühim olan bazı parçalar hakkında
izahat

Hermes Alkomen heykeli = Foto 1 =

1928 senesinde sitadyon hamamlarını üç ve altı numaralı salonu yekdiğerine vasleden methali sağ ve sol taraflarında bir Hermes Alkomen başı bulunmuş ve İzmir Müzesine nakledilmişti. Geçen sene tetkikatı yarım brakılmış işler üzerinde oğraşırken üzerinde beş satır yazıyı havi üç parçadan ibaret taşın Müzeye nakledilen başa ait olduğuna dair bir iştibah hasıl olmuş ve yerinde göğdeye tatbik edilmek üzere baş muvakkaten Efeze celbedilmişti. Tetkikat neticesi başın Phallus 'lü = = 2 = = bu göğdeye âdiyet ti tebeyyün etmiş ve başla arçalar nezmetim altında yekdiğerine ilsak edilerek mevkiî teşhire vaz edilmiştir. = 3 = üzerindeki kitaba şu dur :

Ey zair bana bakınız göreceksiniz ki alelade san'atkâr elinden çıkmış değilim beni Alkomen yapmıştır = 4 = bu heykelin bir eşi de Bergama hafriyatında zuhur edip el-yevm İstanbul Müzesindedir . Asarı heykeltıraşî katoloğu bunu kablelmilât altıncı asra ait bir modelden istinsah edildiğini söyler = 5 = üzerinde :

Pergamiyosun tekaddümesi olan latif Alkomen Hermesini kapı önünde göreceksiniz ibaresi mahkuktur.

1-Hermes kablettarih edvara ait seneyia göre bıyık ve uzun sakallı olarak tasvir olunurdu. Peleponez muharebelerinden sonra genç olarak resim edilmiye başlanmıştır.

2- Phanus alat tenasüliye demektir . Eskiler indinde nazara karşılık olarak istimal edilirdi.

3-Muvaffakiyetle Müzede tamir edilmiş eserler çoktur. bir taraftan da muhtacı tamir olanlar usul ve kavaidi mahsusasına tevfikân tamir edilmektedir.

4-Alkomen Phidiyasın kuvvetli şakirtlerinden biridir. Fakat bu Alkomene nispeti doğru olması gerektir. Her halde nahştin bir Efesli olması memuldur. Foto: 57

Boğaziçi Üniversitesi

Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi

Kişisel Arşivlerle İstanbul'da Bilim, Kültür ve Eğitim Tarihi

Aziz Ogan Koleksiyonu

OGNIZM0200201